

A PALLAS NAGY LEXIKONA

AZ ÖSSZES ISMERETEK ENCIKLOPÉDIÁJA

TIZENHAT KÖTETBEN.

XII. KÖTET

Magyar—Nemes

A SZÖVEGBEN 77 ÁBRA; KÜLÖN MELLÉKLETŰL 47 KÉP, EZEK KÖZT
7 SZINNYOMAT ÉS 19 TÉRKÉP

BUDAPESTEN

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1896

renesétlen csata, melyben 200,000 maharatt esett el, végkép megbuktatta a peisva hatalmát. Azóta egyes országnagyok külön-külön vezették a M.-at és mióta az észak-indiai társaság elleni harcokban 1818. teljesen megsemmisült a M. politikai önállósága, a régi birodalomnak csak romjait maradtak meg a M. által kormányzott Baroda, Gvalior, Indor s más kisebb hűbéres tartományok.

Maharrak, a Bahrain, vagy Avaszigetecsoport egyik kis szigete a Persa-öbölben; a szigeten levő Arad (Pliniusnál Aradus) városban székel a sejk és az angol rezidens.

Mahaska, county Iowa É.-amerikai államban, 1500 km² területtel, 25,200 lak., Olskaloosa székhelyvel.

Mahavat v. *mahaut*, az elefántok vezetője s ápolója.

Mahavelona v. *Foulepointe*, tengeri kikötő Madagaszkár szigetén.

Mahavira, a dsaina-szekta alapítójának egyik neve, l. *Dsvina*.

Mahdi (arab) a. m. a jó útra vezérelt; így nevezik a mohammedánok hite szerint az idők beteljesedésekor megjelenő megváltót, «aki a világot igazsággal tölti el, miután igazságtalansággal volt tele». A M. eszméjének, melynek kifejtésére persz befolyások nagy hatással voltak, keletkezését elősegítette a jámbor mohammedán hívek érzelme az általuk istentelennek tartott Omajjádok uralkodása alatt. Majd az eszkatologia rendszerének egy nevezetes mozzanatává válik a M.-ról szóló tan. Azt hiszik, hogy Fátima ivadékaiból való. A M. neve a próféta nevével egyezik (Muhammed b' Abdalláh), mint a prófétára, úgy ő reá is külső ismertető jel által lehet ismerni. Megjelenését a Daddál (Antikrisztus) előtünése és Krisztus földjövetele előzi meg. Az iszlám történetében rajongó világjavítók vagy szándékos családok gyakran használták a M. szerepét a létező viszonyok felforgatására célzó mozgalmak élesztésére. Az Almohádok (l. *Almoravidok*) birodalmát a M.-ként fellépő Muhammed b. Tumarit alapította. Legutolszor századunk nyolcvanas éveiben lépett elő a Szudánban egy M.; az angol-egyiptomi kormány ellen viselt háborúval kezdte meg az utolsó, céljaiban az iszlám világ újjáalkotására irányuló törekvéseit. e—r.

Tulajdonképen Ahmed Mohammednek hívták, egyiptomi születésű volt, aki Kairóban végezte iskoláit és később mint egyiptomi adókezelő működött Szudánban. De azután viszályba keveredvén a helytartóval, ott hagyta hivatalát és rabzolgákkal meg elefántcsonttal kezdett üzérkedni s rövid idő alatt a rabzolgakereskedők feje lett. Hasztalan iparkodott az egyiptomi kormány őt lealcázni avagy elfogni, felizgatott hívei meg fanatikus dervisei igaz prófétának mondogatták és fegyvereikkel támogatták. Előbb a Szudán- és Kordofánból űzte ki az egyiptomi őrsegeket és angol tisztviselőket; 1883. Hicks pasa (l. o.) seregét tette tönkre Kasgílnál; 1884. Gordon pasa (l. o.), az új kormányzó ellen fordítá fegyvereit, ki 1885 jan. 26. Chartum bukása alkalmával hősiesen elesett. A M. nem sokáig élte túl e diadalt, jun. 22. őt is elragadta a táborában dü-

högő járvány. Hatalma azonban nem bomlott össze; kiválóbb vezérei, amilyen p. *Digma Oszmán* egészen Egyiptom határáig terjesztették ki hatalmukat, melyet az angoloktól támogatott egyiptomiaknak mai napig sem sikerült összetörni. Szuakin és Tukur vidékén azóta újabb esatározások folytak, így különösen 1893. A M. hatalmát egyébiránt az olaszok sem nézhetik közömbösen (l. *Eritrea*). A mahdisták jelenlegi feje bizonyos *Abdullah*, ki magát szintén khalifának nevezi. *Abdullah* khalifa Slatin bejelirása szerint sem írni, sem olvasni nem tud, mindemellett zsarnoki kézzel mindeddig fenn tudta magát tartani Szudánban és legújában Menelik abissziniái negus barátságát is keresi.

Irodalom. James Darmesteter, Le M. depuis les origines de l'islam jusqu'à nos jours, Paris 1885; Snouck Hurgronje, Der M., Revue coloniale internationale 1886; Goldziher, Materialien zur Kenntniss der Almohadenbewegung in Nord-Afrika, Zeitschr. d. deutschen morgenländ. Gesellschaft 1887; Ohrwalder atya, Der Aufstand und das Reich des Mahdi im Sudan u. meine 10-jährige Gefangenschaft, Innsbruck 1892; Slatin Bey, Feuer und Schwert im Sudan, Lápese 1896. M. L.

Mahé, a Seychelles (l. o.) szigetek legnagyobbika.

Mahebourg, város Mauritius szigetén (l. o.).

Mahenge, Német-Kelet-Afrika egy vidéke a Ruaha-, Rufidsi-, Ulanga- és Uhehe-hegyek közt, igen termékeny talajjal.

Mahesacsandra, l. *Mahamahopádhjá Mahesacsandra*.

Mahično, község Zágráb vmegye károlyvárosi j.-ban, (1891) 1158 horvát lakossal.

Mahlberg, város, l. *Malberg*.

Mahler Gusztáv, német zenész, szül. a csehországi Kalistban 1860 jun. 7. A bécsi konzervatóriumon tanult, német színpadokon karnagy lett, 1888 őszétől 1891 tavaszáig a m. kir. operaház igazgatója volt, azóta Pollini hamburgi igazgató karnagya. Magyarul ő hozatta színre először a többek közt Wagner Rikárd Nibelung gyűrűjét és Mascagni Paraszbecsületét. Nem közönséges tehetségről tanuskodik óriási méretű C-moll szimfóniája. Kiegészítette és színpadra alkalmazta Weber K. M. A három Pinto c. hátrahagyott víg dalművét, mely 1888. került színre a bécsi udv. operában. 1896. válni készül Hamburgtól. k—v.

Mähly Jakab, német költő és filologus, szül. Baselben 1828 dec. 24. Tanulmányait szülővárosában, továbbá Göttingenben és Berlinben végezte; 1862. a baseli egyetemen a klasszika-filologia magántanára, 1875-ben pedig rendes tanára lett. Költői munkái közül ismeretesebbek a Mathilde (1854) és Erdbeben zu Basel (1856) című epikus költeményei, különösen pedig a baseli tájszólásban írt kedves versei: Rhigmuemel (1856). Írt még sok novellát, valamint vígjátékokat is. Tudományos művei: Sebastian Castello (életrajz, 1862); Wesen u. Geschichte des Lustspiels (1862); Angelus Politianus (művelődéstörténelmi kép a renaissance korából, 1864); Varroniona (1865); Die Schlange im Mythus u. Cultus der classischen Völker (1867); Richard Bentley (1868); Der Oedipus Coloneus des Sophokles (1868); Geschichte der antiken Literatur (1880, 2 kötet); Zur Kritik lat. Texte (1886); Euripides (1880); Aeschylus (1885); Griechische Lyriker (1889); Römische Lyriker (1888) stb. T. P.

Mahmal vagy *mahmil* (arab), szószerint: a teherhordó állat hátára helyezett és podgyászt tartalmazó láda. Így nevezik a mohammedán világban azt a nagy ünnepélyességek között minden évben a mekkai zarándok-karavánnal Kairóból tevé hátán Mekkába küldött piramisalaku faszekrényt, melyet díszes himzésű fekete szőnyeggel fődnek be. E szőnyeg aztán a Ka-bának egy évre takaróul szolgál, míg a következő évben újabb M. váltja föl. A szekrénybe két korán-példányt szoktak elhelyezni. Kairóban nagy ünnepséggel indítják útnak a M. tevét. A M.-t hordó tevét, amint Mekkába érve szent feladatának eleget tett, soha többé teherhordásra vagy egyéb munkára nem használják. A M.-lal kapcsolatos ünnepélyekről és szokásokról v. ö. *Lane*, An account of the manners and customs of the modern Egyptians (London 1871, 5. kiadás, 2 köt.); *Goldziher*, az Ausland 1874. évfolyamában: *Ebers*, Aegypten in Bild und Wort (2 köt.).

Mahmidije- vagy *Mahmudije-csatorna*, l. *Alexandria*.

Mahmud (I.), török szultán (1780—54), II. Musztafa fia és III. Achmed utóda a trónon, 1696 körül szül., megh. 1754. Miután a janicsárok felkelését vérözönből elfojtotta és a persa sahval folytatott, még III. Achmed által megkezdett háborúnak végét vetett, 1786—39. a szövetséges III. (VI.) Károly magyar király és Anna cárnő ellen fordította fegyvereit. Ebben a háboruban Károlylyal szemben siker követte zászlóit, úgy hogy a bécsi udvar Szavójai Jenő hódításait (Szerbia- és Boszniában) visszaadta a törököknek. Kis-Oláhország is a szultán hatalmába esett. A trónon öcsese, III. Oszmán követte. l. *Törökország*.

2. *M.* (II.), török szultán (1808—39), I. Abdul Hamid fia, szül. 1785., megh. 1839 jul. 1. IV. Musztafa (öcsese) megölése után (1808) mint az Oszmán-család egyetlen élő sarja, ellentállás nélkül foglalta el a trónt. Eleintén sok nehézséggel kellett neki megküzdenie: a birodalom számos tartományában felkelés dühöngött, a pénztár üres volt, a közigazgatás meg eleseneyezett állapotban. A szerbek felkelése maga után vont az oroszok beavatkozását, mi végre nyílt háborúra vezetett. M. szerencséjére azonban I. Napoleon császár szintén hadat izent az oroszoknak, kik ilyformán seregeiket Bolgárországból visszahívták és Bukarestben békét kötöttek a törökökkel. A beállott béke idejét M. üdvös reformok hozatalára fordította, de egyúttal Ali, a hatalmas janinaí pasa ellen küldte csapatait. Ali hatalmát ugyan megdöntötte, de a görögök szabadságharcával szemben a törökök tehetetlenek voltak. A harcétről érkező balhírek a hadsereg gyökeres reformjának tervét érelték meg M.-ban, melyet az ellenkező janicsárok tömeges lemészárlása után meg is valósított. De még be sem fejezte a hadsereg újjászervezését, midőn az oroszok újra hadat izentek és az 1828—29-ik év folyamán egészen Drinápolyig nyomultak elő, mire M. azután békét kötött velük, melyben többi között Görögország függetlenségét elismerte. Azontul is balsors kísérte M. zászlóit, így különösen a Mehemed Ali egyiptomi alkirály ellen folytatott küzdel-

Makako (állat), l. *Inuus*.

Makalaka, a matabeleknek alávetett délafrikai becsuantörzs, mely kiváltképe Matabel birodalom D-i részén található; előfordul még a Zambesi mindkét partján, a Viktoria zuhatagokon felül a Marut-tó D-i részének vidékén. Egyes hordák a Ngami-tó partján nyugati Bamangvatóban is laknak. M. országnak különösen azon részt nevezik, mely a Molopo v. Metopoi-hegyektől egészen a K-i Bamangvato határa és a Limpopo között terjed el. V. ö. *Mauch*, Reisen im Innern von Südafrika (Gotha 1874).

Makalle, kis vár É-i Abissziniában, Tigre országban, a hegyek között. Nagy nevezetességre vergődött a legutóbbi olasz-afrikai háborúban (1896) Galliano őrnagy hősi védelme révén; az ostromlott olasz vezér a szoai és tigréi csapatok minden támadását visszaverte, s ezért az olasz király alezredessé léptette elő, a német császár pedig katonai rendjellel tüntette ki; midőn végre nem tarthatta magát tovább, szabad elvonulás föltétele mellett föladta a várat Meneliknek.

Makáma (arab) a. m. tartózkodás, összejövetel, gyülekezet; aztán különösen szellemes férfiak gyülekezései, mely alkalommal művészi stílusban rögtönzött szellemes előadásokkal mulattak. Később az e fajta elbeszélések rendszeres ciklus alakjában jelennek meg, melynek valamely szellemes kalandor viselt dolgai képezik a középpontját. Az elbeszélésekben valódi versekkel tarkítva a prózai rimelést alkalmazzák, elmés ötleteket, szójátékokat és egyéb stíl-mesterségeket egészen az erőltetésig halmoznak. Badi' al-Zaman al-Hamadani (megh. 1008.) volt az első, ki *Makámát* címen ilyen elbeszélésekből alkotott összefüggő sorozatot (kiadva Stambulban 1298. hidsra, Bejrutban 1889.). A M. műfajt a legmagasabb tökéletességre emelte Hariri (l. o.); utána is, a legújabb időkig, midőn Nászif al-Jázidsi bejruti keresztény arab tudós egy kötet M.-ot adott ki (1856), a Keleten folyton akadtak művelői nemcsak az arabok közt, hanem a szír, persa, török, urdu stb. irodalmakban is. A középkori zsidó irodalomban is meghonosodott a M. műfaj; Haririt Al-Charizi és kortársa, Immanuel Römi utánózták. A magyar irodalom Arany Jánostól bir humoros makámát, s igen talpraesett M.-ák jelentek meg a Borsszem Jankó első évfolyamaiban (a 60-as évek végén). G—R.

Makao (Macao, Cidade do Santo Nome de Dios de Macau, Ama-ngao), portugál várostelep a Kuang-tung kínai tartomány D-i partján, 10 $\frac{1}{2}$ km.-nyire Kantontól, a Kanton folyótorkolat Ny-i oldalán, egy halmos félszigeten, amelyet keskeny földnyelv köt össze Hing-san szigettel, 13 km² területtel, (1887) 67,030 lak., akik közt 4500 portugál. A telep, amelyet egykoron a kínai birtokoktól fal választott el, M. városból meg Monga, Patane és Lapa kis rongyos falukból áll. Egykor Goához tartozott, 1844 óta Timorral együtt külön kormányzóságot alkot. M. város a kormányzó, kat. püspök székhelye, festői fekvésű; a kínai és portugál városrészből áll; ez utóbbi körülbelül 100 m. magas halmokon rendszeren épült; külseje valami estremadurái városhoz hasonlít. Épületei közt a kiválóbbak: a Szt. Pál-székesegyház, ame-

köztük M.-nak is, kinek büntetését ekkor 16 évi fogságra változtatták, melyből már 1850 jun. végén kiszabadult. Birtokára tért vissza s családjának élt az abszolutizmus alatt. Az 1864-iki szabeni tartománygyűlésre Déva város képviselőnek választotta, de ezen a többi magyar képviselőkkel együtt ő sem jelent meg. 1866. már a magyar országgyűlésen vett részt mint képviselő s az maradt 1875-ig. Ekkor visszalépett a politikai pályáról, idősb fia, *M. Aladár* váltotta őt fel. N. G.

Makrebolitissza, l. *Eudokia*.

Makrizi (*Abū-l-Abbász Takī al-dīn al*), híres arab történetíró, szül. Kairóban 1365. Teológiai tanulmányainak bevégezése után Mekkába zarándokolt, onnan 1398. visszatérve, előkelő bírói hivatalokat viselt, működött Szíriában és Egyiptomban. Megh. 1442. Kairóban. Főmunkája a *Khitat*, Egyiptom történelmi, föld- és helyrajzi nagy monográfiája (2 köt., Bülak 1270 hidsra). E munka egyik könyvét dolgozta fel Quatremère: *Histoire des Sultans Mamloucks* (2 köt., 4 részben, Páris 1837—41) c. művében; most o munka teljes francia fordítását készíti elő Bouriant; e fordításból, mely a *Mémoires de la Mission du Caire* kiadványai során adatik ki, az 1. köt. (*Mémoires I—VII. fasc. 1*) már megjelent: *Description topographique et historique de l’Égypte I.* (Páris 1895). Azonkívül M. számos értekezése szolgált alapul az arab régiségeket tárgyaló európai dolgozatoknak. G—H.

Makro ... (gör.), összetételekben a. m. nagy v. hosszú. Az itt nem talált összetételek *Macro* ... alatt keresendők.

Makrobiotika (gör.), elavult kifejezése a tudománynak, amely az élet lehető hosszúra nyújtását tűzi feladatul. Ma ezen kérdésekkel tágabb körben az egészségügy foglalkozik. A M. szabályait mindenki könnyen fel tudja sorolni, de nem mindig az éri el a magas kort, aki ezen szabályokat megtartotta. Mértékletesség, tisztaság s testgyakorlat a M. főtételéi. —88—

Makrodiagonale (gör.), a kristálytanban a rombos és háromhajlású rendszerbeli kristályok melléktengelyeinek nagyobbika.

Makrodóma (gör.), l. *Dóma*.

Makroglosszia (gör.), a nyelvnek megnagyobodása, tultengése, ami oly fokot érhet el, hogy a szájüregben el nem férvén, a fogakat kifelé nyomja és az ajkak között kilóg (a nyelv előesése, prolapsus linguae, glossocoele). Lehet veleszületett, máskor kevésbé a születés után a legelső gyermekkorban fejlődik, gyakran kretinek-nél. PERTIK.

Makrográfia (gör.), a kőzettanban a kőzetvizsgálat amaz eljárása, melyet mikroszkóp segítségével nélkül végzünk, párosulva mindazon észleletekkel, melyeket az illető kőzetre vonatkozólag künn a természetben tettünk. Kiterjed pedig az enemű vizsgálat a kőzetnek szabad szemmel, legfőlebb pedig kézi nagyítóval megállapítható szerkezetére, ásványösszetételére, a tömörségére, ép-ségére. SZT. II.

Makrokefalia (gör.), a koponyának kóros megnagyobodása feltételezve vagy vízfej vagy az agy tultengése által (kefalonía). A koponya ürén belüli az u. n. intrakranialis nyomás ez esetekben

földalatti üreg hossza közel 300 km. és az ürnek köbtartalma több mint 12 milliárd m³. V. ö. *Forwood*, The Mammoth Cave (1870). — zik.

Mammutfa (növény), l. *Wellingtonia*.

Mammut-lópor, az É.-amerikai Egyesült Államokban használatos nagyszemű lópor neve, melyet a hatvanas években gyártottak először.

Mamore, a Madeira (l. o.) egyik forrásfolyója.

Mámorka (növény, bábuszőlő, varjubogyó, tőzegbogyó, de így a vele együtt növő *Vaccinium oxycoccos* is nevezik, l. *Fenyvesbogyó*, *Empetrum* L.), a róla nevezett család fajaszakadt, apró eserjéje (*E. nigrum* L.). Az É-i földgömb hideg vidékein, erdőben és lápon, Európa közép és déli tájain, valamint hazánkban is csak magasabb hegyeken nő s a tőzeg alkotásához is hozzájárul. Gyümölcsével festenek, még pedig tinsóval vegyítve tartós eseresznyepest. Az ingovány körül foglalására ültetni is célszerű.

Mámorkaneműek (növény, *Empetraceae*), kétes helyzetű kétszikű növényes család, gyakran a kutyatejfélek mellé helyezik. Örökzöld, erikatermetű apró eserjék, levelük tűlaku, apró virágjok a levél tövéből fakad, kétflaki, hármastagú; a termő 6—9 rekeszű, a gyümölcs esonthejas bogyó. Három gémuszának csak 4 faja van Európa és Észak-Amerika északi és havasi vidékein. V. ö. *De Candolle*, *Prodromus* (16. köt.).

Mamre (Mambre), Mózes (I. 14, 13) szerint egy az Emorreus törzsből való fejedelem neve; később helynév, amelytől a tölgyeket (vagy terobintusokat) is M.-nek hívták. Különben liget Hebron mellett, hol Ábrahám lakott; közelében *Muchpela*-barlang, a patriárkák temetkező helye. Ábrahám állítólagos tölgyfáit József szerint 1 km.-nyire É-ra Hebrontól (a IV. sz.-ban 3 km.-nyire É-ra, a mai er-Rame mellett), a XVI. sz. óta 2½ km.-nyire ÉNy-ra Hebrontól mutogatták. Az utolsó tölgyet 1889. egy vihar döntötte ki.

Mámún, *Abdalláh* al-, Hárun al-rasid abbaszida khalifa fia. 813—833. uralkodott; arról híres, hogy a racionalista vallásiránynak és a flozofának kedvezett; uralkodása alatt a *mu'taziliták* (l. o.) nagy pártolásnak örvendtek.

Mamzell, a franc. *nudemoiselle* (l. o.) rövidítése; eredetileg a m. kisasszony; később gúnyos értelmet nyert s most már, ezen alakjában, sértő kifejezés.

Mámzér (héb.), házasságtörésből vagy vérfer-tőzésből származó gyermek, mely Móz. V. k. 23, 3 szerint kizáratik a zsidó felekezethől. Zsidónak M.-rel való egybekelése tilos.

Man, latin növénynevek után *Manetti* Saverio, a firenzei növénykert igazgatója nevének (1723—84) rövidítése. *Viridarium Florentinum* c. munkája ismeretes.

Man (ejtőd: menu), *Mannin*, az angol egyesült királysághoz tartozó sziget az Ir-tengerben, Burrow Headtől (Skóciában) 27 km.-nyire, 577 km² területtel, (1891) 55,608 lak. Hosszában egy hegy-lánc vonul rajta végig, amelyet egy horpadás két részre oszt. Az É-iban vannak a legmagasabb csúcsok (Snaefell 617 m.); a D-i a Calf of Man kis sziklás szigeten végződik. É-i végén egy kis lapály terül el. A legnagyobb folyója a Sulby. A legjobb kikötők a Castleton Bay és a Derby

mult. Bethlen Gábor egy lovas dandárt küldött M. elé, ő maga pedig Nógrádot vette ostrom alá és csak október 2. Széchenynél egyesült M. kiéhezett és Wallenstein által egyre szorongatott hadaival. De mert sem Bethlen, sem Wallenstein csatát kockáztatni nem akart s időközben Keresztély dán király is Lutter am Barenberg táján Tillytől vereséget szenvedett: Bethlen Gábor időszerűnek találta a II. Ferdinánddal való kibékülést (dec.). A béke értelmében M. és Ernő hercegnek el kellett hagynia Magyarországot, katonái pedig menedékleveleket kaptak. M. erre hazánkban keresztfül Boszniába ment, honnan Velencén át Angliába készült, de útközben elhalt.

Irodalom. Acta Mansfeldica, Gründlicher Bericht von des M.-er Ritterthaten (Pamflet), 1624; Reuss, Graf E. von M. im böhmischen Krieg, Braunschweig 1865; Villermont, Ernest de M., 2. köt., Brüsszel 1866; Ütteredt zu Scharffenberg gröt. E. Graf zu M., Gotha 1867; Grossmann Gyula, Des Grafen E. von M. letzte Pläne und Thaten, Boroszló 1870 (ez úttörő megbízható munka); E. Fischer, Des Mansfelders Tod, Berlin 1878; Bethlen Gábor életrajzai. M. L.

Mansfeldi hegyi járás, Merseburg porosz kerületben, 496 km² területtel, (1890) 63.003 lakossal, Mansfeld székhelylyel.

Mansfeldi tavi járás, Merseburg porosz kerületben, 587 km² területtel, (1890) 92.551 lak., Eisleben székhelylyel.

Mansfield (ejtsd.: menszfild), 1. város Nottingham (ettől 24 km.-nyire) angol grófságban a Sherwood ÉNy-észélén, vasút mellett, (1891) 15.925 lak., csipke-, paszománt-, harisnyakészítéssel, téglá- és sörgyártással, vasöntéssel. — 2. M., több város az É.-amerikai Egyesült Államokban, amelyek közt a legjelentékenyebb Riehlant county székhelye Ohio-ban, 96 km.-nyire Columbusztól, vasútak mellett, (1890) 13.473 lak., esélőgép-, papírgyártással, gőzmalommal, jelentékeny állatkereskedéssel. — zik.

Mansion-House (ang., ejtsd.: mensön hauz), Londonban a Lord-Mayor hivatalos lakása.

Mansoni tyúk (Le Mans), északnyugati Franciaországban elterjedt finom ízű húsa és jó tojóképesége végett kedvelt fényes fekete tollazatú fajta. Hasonlít a Ladèchehez (l. o.), de ennél valamivel alacsonyabb és zömökebb termetű. Éghajlatunk alá nem alkalmas. rod.

Manso János Gáspár Frigyes, német történész és nyelvész, szül. Zellában, a szász-gothai hercegségben, 1760 máj. 26., megh. Boroszlóban 1826 jun. 9. Miután tanulmányait Jenában befejezte, tanárrá lett a gothai gimnáziumban, majd (1790) rektor a boroszlói Magdalenumban. Művei közül a legismertesebbek: Sparta, ein Versuch zur Aufklärung der Geschichte u. Verfassung dieses Staates (Lipese 1800—1805. 3 köt.); Leben Konstantins d. Gross. (Boroszló 1817); Geschichte des preussischen Staates seit dem Hubertusburger Frieden (Frankfurt 1819—20 és 1835, 3 köt.); Geschichte des ostgothischen Reiches in Italien (Boroszló 1824). Nyelvtani dolgozatai közül megemlítendők: Meleager, Bion és Mosches fordítása; továbbá Vermischte Schriften és Vermischte Abhandlungen e. munkái, melyekben M. költeményei is feltalálhatók. I.-u.

Manszanilye-fa, másképp *manzanillo-fa* (növ.). 1. *Hippomane*.

Manszúr, al- (az európai irodalomban közönségesen *Almanzor*, arab. szó szerint: akit Isten

győzelemre segít; több mohammedán uralkodó és államférfi neve, nevezetesen: 1. *Abú Dzsáfar Abdalláh al-M.*, az abbaszida dinasztiaiból való második khalifa (754–775), Bagdad alapítója, az arab irodalom kiváló pártolója. — 2. *Mohammed b. Abí'Amir*, II. Hiám spanyol-arab uralkodó teljhatalmu vezére, ki különösen az ortodox teológusok segítségével oly befolyásra tett szert, hogy a hatalmat teljesen magához ragadta, melyet véletársainak legyőzése, úgy mint a keresztények és a nekiellenszegülő afrikai mohammedánok ellen viselt szerencsés háborúi által mindinkább megszilárdított. 992. már fejedelmi címet töltött neve mellé. Harcias vállalatjai mellett a tudományt is pártolta és az ország anyagi felvirágoztatása körül is sok érdemet szerzett. Meghalt 1002. — 3. *Abí Juszuf Ja'káb*, az almohád-birodalom egyik khalifája 1184–1198. G—U.

Manszurah, Dakhliéh tartomány székhelye Alsó-Egyiptomban, 53 km.-nyire Damiettétől, a Nilus damiettei ágának jobbpartján, vasút mellett, (1882) 26,784 lak., akik közt 1095 európai; vitorlavászon-, vászon- és pamutszövővel, élénk kereskedelmi forgalommal. 1221. azon helyen alapították, ahol a keresztések vereséget szenvedtek. 1250. IX. Lajos itt volt fogságban. —ZIK.

Mant., latin állatnevek után a m. *Mantell* (Gideon Algernon (szül. 1790., meghalt 1852.) angol orvos és paleontologus nevének rövidítése; nevezetesebb munkái: *Illustrations of the geology of Sussex* (21 tábl., London 1826); *The wonders of geology* (7. kiadás, u. o. 1858).

Mantaro, az Ukajali (l. o.) egyik forrás-folyójának felső része; Peruban a Cerro de Pascoban a D. sz. 11° alatt 4000 m. magasban ered, átfolyik a Chinchaycocha-lagunán, Huantánál E-nak fordul és az Apurimac-kal egyesülvén, éné nevet vesz föl.

Manteau d'arlequin (franc., ejtsd: mañtó a'arlekín), ruhadarab, mely Arlecchino (l. o.) színpadi öltözékéhez tartozik.

Mantegazza Pál, szenátor, olasz fiziologus és antropologus, szül. Monzában 1831 okt. 31. Anyja, Laura Solera-M., költői lelkületű, művelt nő volt, ki mindent elkövetett, hogy fiának kitünő nevelést adjon. (V. ó. *Mantegazza*, La mia Mamma, Firenze 1893.) Pisában, Milanóban és Paviában orvostudományt tanult s 19 éves korában már felülműlt egy tudományos dolgozatával. Családi bajai miatt utazni indult, s hosszabb tanulmányutakat tett Európa nagyobb államaiban meg Indiában és D.-Amerikában. Párisban időzése alatt írta *Fisiologia del Piacero* (10. kiad., Milano 1891) e. művét, mely egyszerre előkelő helyet biztosított neki a tudományos világban. Miután Argentínában megnősült, visszatért Olaszországba s Milanóban telepedett meg 1858. mint orvos, de már 1860. a patologia tanárának hívták meg a pavai egyetemre, 1870. az antropologia tanára lett Firenzében, hol az első antropológiai és etnológiai olasz folyóiratot alapította. M. nagyon sokat dolgozik; számos, a folyóiratokban megjelent nagybecsű tanulmányain kívül önálló művei: *Fisiologia del l'amore* (magy. is: A szerelem élettana, ford. I. Zempléni Gy., Berlin 1891); *Fisiologia del dolore* (Milano 1880); *Fisiologia dell' odio* (u. o. 1882);

coq családjaiba tartozó emlősfaj. Elül 4, hátul 3 ujj van, a talpa félig szőrös, a fülkagylók fél oly hosszúak, mint a fej, farka rövid és felkunkorodó, metszőfogai kicsinyek. Sűrű bundája hátán szürke feketén és piszkossárgán foltozva, oldalán fahéjbarna, hasán fehéres, lábai barnaveresek. Hossza 50 cm.; farkhossza 4 cm.; vállmagassága 40 cm. D.-Amerika fővel benőtt rétejen él, a 33—38° közt; húsát eszik, szőrös bőrét prémül használják.

Mara, 1. Gertrud Erzsébet, szül. *Schmeling*, német operanékesnő, szül. Casselben 1749 febr. 23., megh. Revalban 1833 jan. 20. Gyermekkorában hegedűjátékával tűnt föl, majd Paradisitől Londonban éneket tanult s 1766. Lipesébe szerződött; 1771. Nagy Frigyes az udvari operához hívta meg Berlinbe, hol a művésznő **M. János** (szül. Berlinben 1744., megh. Rotterdamban 1808.) hegedűművészhez ment férjhez. Pényves sikerrel énekelte a Händel-émlékünnepon (1784) Londonban, hol 1802-ig maradt; ekkor Párisba ment, majd Moszkvába s végre Revalban telepedett meg. Goethe még mint tanuló megénekelte M.-t, kinek 80. születésnapjára gyönyörű költeményt küldött. V. ö. *Riesemann*, Allg. musik. Zeitung (Lipce 1875); *Niagli*, G. E. M. (u. o. 1881).

2. M. La, Lipsius Ida német írónő álneve, l. *Lipsius* (1).

Mára vára (v. Mára vára), régi várom Baranya vmegye hegyláti j.-ban, Magyar-Beregny határában, a Mecsek hegységnek egy 354 m. magas tetején. A vár valószínűleg a XII. sz.-ban épült; 1316. Bogár István nyerte adományképen. Később a bírok a Kisvárdai-családé lett. 1443. a törökök felégették.

Mará (héber) a. m. keserűség, annak a helynek neve, ahol az izraeliták a sivatagban először ütöttek táborn és csak keserű vizet találtak, mire Mózes fadarabot dobott bele, amelytől a víz ihatóvá vált.

Marabu (ama, *Leptoptilus* Less.), a gázlok rendjébe, a gólyafélék családjába tartozó madárnem. Többnyire nagy, erős és izmos madarak, vastag, csupasz nyakkal, melyről torokzacsok csing le, csőrük hosszú, erős, tövén vastag, végén hegyes, magas lábakkal és hosszú lekerekített szárnyakkal, amelyben a 4. evoztól a leghosszabb. Középhosszuság farkukban az alsó fedőlektől erősen kifejlődött. Több fajja ismeretes. Legközönségesebb az *afrikai M.* (L. *Crumenifer* Less. adjutant, képtl. a *Gázlok* mellékletén). Csupasz nyaka és feje hússzíni, nyakszirtje, háta és hasa fehér, testének többi része fémfényű zöldesfekete. Csupó tollai fénytelen feketék, csőre fehérsárga. 1-6 m. hosszú, kiterjesztett szárnyakkal 3 m. K.-Afrikában él az É. sz. 15°-tól délre, ahol védelemben is részosítik, miután az utakat a hulladékoktól megtisztítja. Fogságban hamar megszeli. Állatkertekben igen közönséges. Díszes farktollai *M. tollak* néven mint dísztollak jönnek a kereskedésbe. Húsa nem igen ízletes, mert kemény és száraz.

Marabut (eredetileg: *marbut*), arab szó, a. m. megkötött; É.-Afrikában a *derris*nek megfelelő elnevezés. A M.-ság (melynek az afrikai mohamedánok esodás képességét és szent jellemet tu-

lajdonitának) sokszor bizonyos családokban örököl tulajdonság. A M. lakóhelyét Afrikában *Závirjának* (tulajdonképen szögletnek) hívják. Átvitt értelemben a szentek sirjait is M.-nak szokták nevezni. V. ö. *Rinn*, Marabouts et khouans, étude sur l'Islam en Algérie (Alger 1885).

Marabu-tollak, l. *Marabu*.

Maracay, város Miranda venezuelai államban, a Valencian-tó ÉK-i partján, 88 km.-nyire Caracastól, vasút mellett, 8000 lak., gazdag kávé-, cukornád-, pamutültetvényekkel. Egészséges éghajlatánál és termékeny környékénél fogva egyike Venezuela leggazdagabb városainak.

Maradéköföldek (fundi remanentiales), azok, amelyek az első úrbéri szabályozás alkalmával az egyes úrbéri birtokosoknál mértéken felül találtak. Az 1836. évi törvényhozás szerint (hivatkozással az 1723. XVIII. t.-c. rendelkezésre) a M.-ot új telkek felállítására, vagy a meglévő hiányos telkek kiegészítésére kellett fordítani. Az 1853. márc. 2. úrbéri nyilt parancs szerint a M. a földesuraknak adandó kárpótlás mellett a tényleges birtokosoknál maradtak. A M. címén azonban a volt jobbgy a legelő s erdő elkülönítésénél úrbéri telke után járó törvény szerű mértéket meghaladó illetményt nem követelhet. A kárpótlást az ország közjóáulása nélkül a birtokosok kötelesek fizetni. Ugyanígy szabályozza a kérdést az 1871. LIII. t.-c. azzal, hogy a birtokosok a megváltás könnyítésére az ország közvetlenségét vehetik igénybe. A kárpótlási összeg ugyanannyi, mint az úrbér váltásig címén megállított országos kárpótlás. A felek azonban akként is egyezhetnek meg, hogy készpénz-kárpótlás helyett a földesúr a M. egy részét kapja. A törvény által meghatározott bizonyos esetekben M. felszámításának nincs helye. Nincs helye maradványnak zsellértelek belsőségoinél sem. A volt jobbgyok érdekében különösen megtiltotta az 1841. LIII. t.-cikk, hogy az egyes váltászkötelezetek egymásért egyetemleges kötelezettséget vállaljanak; hogy a különböző birtokosok között levő M. egyetemleges leköttessenek; hogy magánbirtokosok váltásgartozásuért a községi vágyon jelzőlegul leköttessék.

Maradik, politikai község Szerém vmegye irigi j.-ban, (1891) 2018 horvát-szerb, magyar és német lak., postahivatallal és postabiztoskárköpénztárral.

Maradozók, eredetileg a hadi menetekon betegség vagy kimerültség miatt csapatjuktól elmaradt katonák, akik, mivel míg csapatjaikat utól nem érik, rendez élelmézésben nem részesülnek, s így rendszeren a lakosságtól követelnek enniválót. Gyakran azonban nemcsak a monésre képtelen, hanem ép, erős és egészséges katonák is elmaradoznak azért, hogy a fegyelem feszélyező hatásától távol, a lakosságot zsarolhassák, sőt hogy rabolhassanak is, ezért az ilyeneket is M.-nak nevezik. Valamennyi európai hadserőben szigorúan, háboruban többnyire halállal büntetik az utóbbiakat. L. még *Háborús Maradv.* (1892).

Maragha, város Azerbajdsun persa tartományban, a Szehend Koh D-i lejtőjén, 13,250 lak., nagy bazárral és szép nyilvános fürdővel. M. egykoron székhelye volt Hulagu tatár khánnak s a közép-

pökké választatott. A hunnok és vandalok betörése után püspöki székrét a megoróstitott Noyon városba tette át. Utóbb a tournayi egyházmegye kormányzását is át kelle vennie. A tournayi egyházmegye pogány népét, a flandriaiakat nagy fáradsággal megtértette. Noyonban Radegund királynét, Chlotar nejét a diakonisszák közé fölvette. Ezután nemsokára megh. 545. M. a hazánkban is dívó rózsáinnepélyek megalapítója. A rózsáinnepély ünnepélyos kiténtetése a község leg-erényesebb hajadonának. Emléknapja jun. 8. v. á.

Meddáh (arab) a. m. dícsérő, magasztaló; mohammedán országokban így nevezik a mesemondókat, kik kávéházakban, köztereken és egyéb nyilvános helyeken nagy közönséget szoktak maguk köré gyűjteni és a népies hősről regélni. Amennyiben előadásuk versekkel van tarkítva, ez utóbbiak előadását zeneszörrel szokták kísélni. A hallgatók önkéntes baksissal adóznak a M.-oknak.

G. R.

Meddő, a nem szaporodó (magtalan) nőstény állat.

Meddőia v. *csonk* (ném. Bagienraa; ol. pennone secco; ang. crossjack yard), a keresztúrbo legalsó vitorlafája, mely csak ritka esetben hord vitorlát. Ha vitorlát visel, inkább *keresztúrbo-vitorlafának* mondják. L. *Arbocozat* melléklete P.

Meddő him (ösv.), l. *Alhim*.

Meddőség, l. *Magtalanság*.

Meddő virág (ösv.) egyáltalában az olyan, amelyek sem hímje, sem termője nincs. A természetben olyan növény, melynek esupa M.-a lett volna, már regen elpusztult volna, mert mag nélkül nem gyarapodhatott volna. M. most csak kertben lehetséges, p. a teljesvirágu növények, itt egyik-másik földbéli hajtásokkal (hibrid menták. Inula) egy ideig fennmaradhat vagy pedig a kertész mesterséges módon szaporítja.

nonn.

Medea, város, az ugyanily nevű járás és a régi Titeri körület fővárosa. Alger (ettől 7 km.-nyire) algeriai départementban, a Kef-el-Azeri lábánál, vasút mellett, (1891) 15,563 lak., akik közt 1787 francia; gabona-, bor- és spárgatermeléssel, vízvezetékekkel. Az európai módra átalakított várost falak veszik körül. A franciák 1830. először és 1840. végleg megszállották.

— zik.

Medeia (lat. *Medea*), Aietes kolchiszi király és Ilyia okeanida (v. Hekate) leánya, ki a görög mitológiában Iasont (l. o.) az aranygyapjuhoz (l. *Argonauták*) segítette s aztán vele megszökött; magával vitte kis öcsesét, Absyrtost is, kit, midőn atyja a tengeren üldözte, megölt és darabokra vágdalya a habokba hányt, hogy atyja a szétszört tetemeiket összeszedve, ne követhesse Iason hajóját. A falatok szigetén egybekelt Iasonnal. Haza térve, Iason M. segítségével boszut állt Peliason (l. o.); M. azt tanácsolta Pelias leányának, hogy ha meg akar fiatalodni, ölje meg és főzze meg atyját. Ezután Korintusba szöktek, de Iason tiz évi házasság után eltaszította M.-t, hogy Glaukét vagy Kreusát vehesse nőül; M. úgy állt boszut, hogy mérgezett öltönyt és diadémét ajándékozott Kreusának, ki ezektől ol is pusztult; azután megölte tulajdon gyermekeit, s egy sárkányfogaton, melyet Heliosból kapott, Athénbe szökött Aigeushoz, kinek Medost szülte. De mi-

a tengerbe. A M. folyamhossza 804 km., vízterülete 48,600 km², legnagyobb szélessége Gorkum mellett 325 m.

Meuselwitz, város Szász-Altenburg hercegségben, a Schnauder és vasút mellett, (1890) 4322 lak., szövőiparral, fémöntéssel, barnaszénbányával.

Meuslin, l. *Musculus*.

Mevania, város Umbriának Perugia tartományában. l. *Bevagna*.

Mevar, radspút állam K.-Indiában, l. *Udaipur*.

Mevius (Maevius), l. *Bavius*.

Mevla, l. *Molla*.

Mevlevi, egy különösen Törökországban elterjedt dervisrend neve; alapítója *Dselál eddín Rümí* (l. o.), híres misztikus költő (megh. 1273. Kóniában). E rend tagjai istentiszteletük kapcsán gyakorolják azt a forgó mozgást, melyről Európában a «táncoló dervisek» néven ismeretesek. Magas, megfordított mozsár alakú süvegjükről lehet rájuk ismerni. Az egész iszlámságban elterjedt szerzet. Istentiszteletüket nem-mohammedánok is nézhetik.

G—R.

Mevlúd v. mólid (arab) a m. születésnap, különösen a Mohammed próféta születése napja (*M. en-nebi*), melyet az iszlám egész területén Rebi'el-evvel hónap 12. nagy ünnepségekkel ünnepelnek meg (l. *Dószé*). A szentek tisztelőire is tartanak M.-ünnepet, melynek központja a szentnek sírja szokott lenni; ily ünnepek inkább népies jelleggel bírnak, búcsúval és vásárral szoktak kapcsolatban lenni.

G—R.

Mewe, porosz város Marienwerder kerületben, ott, hol a Ferse a Visztulába szakad; (1890) 4080 lak., gép- és szivargyár, sörfőzés, gőzfűrészmalmok, téglavetőde és cukorfinomító. A vár 1283., a város 1297. alapított.

Mexborough (ejtőd: mexboro), város York angol grófságban, West Ridingban, 42 km.-nyire Leeds-től, a Dearne és vasút mellett, (1891) 7734 lak., vaskohókkal és üvegiparral.

Mexico, Audrain county székhelye Misszuri É.-amerikai államban, 68 km.-nyire Jefferson City-től, vasutak mellett, (1890) 4789 lak., gabona- és lisztkivittel.

Mexikál (növény), l. *Agave*.

Mexiko (República Mexicana vagy Estados Unidos de Mejico), szövetséges köztársaság az É. sz. 15° és 32° 42' s a Ny. h. 86° 34' és 117° 7' között az É.-amerikai Egyesült-Államok, a Mexikói-öböl, Brit-Honduras, Guatemala és a Nagy-óceán közt, Baja-Kaliforniát és a hozzá tartozó szigeteket beleszámítva 1.946.523 km² területtel.

Partjai. K-i partjai homorú ívot írnak le; laposak, homokosak, néhol lagunák vannak, aminő a la Madre, Tamiahua, Palmas, Alvarado stb.; egyedüli jó kikötőhely a campéchei. A Ny-i part magasabb és egészségesebb; a jobb kikötők Guaymas, Mazatlan, San Blas és Acapulco; itt vannak a Tres Marias és Revilla Gigedo kis szigetcsoportok.

Felület. Az északamerikai Egyesült-Államok hegyes vidéke bonyulik M.-ba a Tehuantepeki-öbölíg. A Nagy-óceán partján egy archaikus hegylánc húzódik végig; kristályos palák, szilur, devon és régi eruptív kőzetek alkotják;

és D-i Olaszországban már rég idők óta fogva szokásban voltak ünnepélyes alkalmakkor s a szirakuzai Sophron a Kr. e. V. sz.-ban dialogizált műfajjá alakította. A M.-at nem versben, hanem dór prózában írták, de ritmikus mondatszerkezetben és arányokban; lehet, hogy nem is a színpad számára készültek, hanem az ünnepek kiegészítő részét tették. V. ö. *Führ.* De mimis Graecorum (Berlin 1860). L. még *Hisztriók*.

Min., a latin minimum szó rövidítése.

Min. egyiptomi isten, l. *Kem*.

Mina. mérték, a. m. emina, l. *Emine*.

Mina (gör.-lat.), bizonyos meghatározott súly- és értékegység (mint pénz = 100 drachma = $\frac{1}{60}$ talentum), melyet a régi görögök súly- és érték-rendszerükkel együtt Keletről vettek át. A M. súlya és értéke a különböző görög államokban nagyon eltérő volt, legfontosabbak voltak az eginai, eubeai és attikai rendszerek. Az eginai M.-t, mely a Kr. e. VII. sz.-ban egész Görögországban használatos volt, a hagyomány szerint Pheidon argoszi király hozta használatba; 617 g. súlya volt és körülbelül 63 frt 72 krt ért; az eubeai ellenben csak 437 g.-ot nyomott és 4 $\frac{1}{2}$ frt 25 kr.-nak felelt meg. Attikában Solon előtt a M. 598-95 g. nehéz volt, Solon pedig az eubeai értéket honosította meg és a M. súlyát 655 g.-ra emelte; e mellett azonban a régi is használatos volt. A mostani görög királyságban (az u. n. királyi) a M. 1500 *drachma* (l. o.) súlyu, vagyis 1 $\frac{1}{2}$ kg.

Mina, afrikai négertörzs, mely a Rabszolgaparton a Togo folyótól É-ra függetlenül él. Állítólag Braziliából hazaszabadult és portugálokkal keresztezett rabszolgák sarjadéka; szép testalkatúak, szabadságszeretőek és a kereskedelmet közvetítik Afrika belseje, meg az európai faktoriák közt, amelyeknek erős és ügyes versenytársai.

Mina, valószínűleg az írja bevándorlás előtti korból fennmaradt barbár ind néptörzs, mely közel rokon a Mera nevű félvad néppel. Az Adsmirtól Dsammúig nyúló hegyláncot lakja. Dsaipur radsput államban a lakosság túlnyomó része e törzshöz tartozik. A M.-k eleinte rabló módra garázdálkodtak, a XIX. sz.-ban azonban földművelésre adva magukat, némileg megszelídültek. KEG1.

Minaeusok, délarábiai nép az ókorban. L. *Sábiaiak*.

Mináret, helyesebben: *manárat* (arab), a. m. világító torony, a meesetek (l. o.) oldalán emelkedő karesu, felső részében párkányzattal ellátott torony, mely különösen arra szolgál, hogy a Mu'ezzin (l. o.) onnan hívja a hívőket a kánoni imákra. Egyiptomban *maadné*- (azaz ezán helyé)nek nevezik a M.-et. Magyarországon a török korból Egerben, Pécsen, Érden és Boros-Jenőben maradt meg a legszebb M. G-II.

Minargent. ezüstfém színű és fényű ötvény, melyet 1000 rész rézből, 700 rész nikoból, 50 rész volframból és 10 rész aluminiumból gyártanak.

Minas de Rio Tinto. közönségesen *Rio Tinto*, bányaváros Huelva spanyol tartományban, a Sierra Morenában, a Rio Tinto forrásvidékén, természetlen környéken, (1887) 10,671 lak. Híresek a környéken levő rézbányák, amelyeket 1873 óta a Rio Tinto Company mivel sikeresen és bányáit

Huelvával vasút által kötötte össze, úgy hogy az ércet a bányákból egyenesen a tengeri hajókra szállíthatja. Naponként közel 2000 t. ércet exportálnak. A társaság tőkéje 120 millió márka; 10,000 munkást foglalkoztat és ennél fogva a világpiacon a rézárakra nagy hatást gyakorol. A városnak 1845. még csak 844 lakója volt és a rézbányák művelése nemcsak M. fejlődésére gyakorolt nagy hatást, hanem a közeli helységeket Nervát (6431 lak.) és Zalameát (6240 lak.) is városokká alakította.

— zik.

Minas Geraes (ejtad: minas zserais), Brazília egyik legnagyobb állama São Paulo, Rio de Janeiro, Espirito Santo, Bahia és Goyaz közt, 574,855 km² területtel, (1888) 3.018,807, 1 km²-re 5 lak. Az egész állam felülete 1000—1500 m. magas fensík, amelyet számos viszonylag alacsony hegyláncszelát. E hegyláncok közül a jelentékenyebbek a Serra dos Aimores, Serra da Canastra, de São Marcos, de Mantiqueira, amelyben emelkedik az állam legmagasabb csúcsa, az Itatiaia (2713 m.), a do Espinhaço. Ez utóbbtól Ny-ra fűvel és bokrokkal benőtt területek, ugynevezett campos terülnek el. A D-i és K-i vidékeken a gnájsz és gránit a tulnyomó; a Serra de Espinhaço-ban pedig a kristályos palaközetek a tulnyomók. M. közel fele a San Francisco vízkörnyékéhez tartozik, amely folyó itt 430 km.-nyi hosszúságban hajózható. Mivel azonban alsó részében vízesései vannak, a hajók a tengerbe nem mehetnek le. Hasonló akadályai vannak a hajózásnak a Rio Docen, a Jequitinhonhán és a Paranán. Az éghajlat a völgyekben és öserdőkben forró, a magasabb fekvésű camposok és a hegyek közt mérsékelt. Havat csak a magasabb hegycsúcsokon láthatni. A termékek különfélék; cukornád, kávé, maniok, banána stb. a védettebb helyeken terem, kukoricát és babot, továbbá búzát, rizst, pamutot, dohányt, burgonyát, árpat sokféle természetnek. Az állattenyésztés gyorsan fejlődik. Egykoron az állam legnagyobb gazdagsága bányáiban volt; aranyércet és gyémántot bányásztak leginkább; jelenleg azonban ezen foglalkozási ág nagyon aláhanyatlott. Némi fontossága maradt még a gyémántmosásnak a Serra do Espinhaço Ny-i lejtőjén levő folyókban, főképen Diamantina. Sertão de Abaete és Bagagem kerületekben. Az ipar csekély jelentőségű. A benszülött indus lakosságból még mintegy 10,000 lélek él, akiknek legnagyobb része botokud. A lakosok többi része nagybőrára kores. Főváros Ouro Preto (l. o.). Fontosabb helyek még Diamantina (l. o.), São João d'el Rei, Cumpanha és Minas Novas.

— zik.

Minatio (lat.) a. m. fenyegetés (l. o.).

Minbar, a mesetekben a kiblát (l. o.) jelölő fiülkétől jobbra elhelyezett szószerk, melyet a prédikátor a khutba (l. o.) alkalmával elfoglal. *Al-minbar*-ból lett az Európában elterjedt *Almemor* szó.

G—r.

Minch (Minsh), a Hebridákat Skócia Ny-i partjaitól elválasztó két tengerszoros. A Nagy-vagy E-i M. 80 km. hosszú és 50 széles; Lawis sziget meg Sutherland és Ross grófságok közt terül el. A Kis-M. csak 25 km. széles és 20 km. hosszú. Harris-félszigetet, North Uistot és Benbeculát választja el Skye-szigettől.

— zik.

ról és XVI. Lajosról szóló munkák (l. o.); Jobez, La France sous Louis XVI., 8. köt., 1893. A legfontosabb és a kutatás mai színvonalát megütő életrajzot Loménie írta: Les M., Paris 1878—98, 3 köt. Ennek alapján készült első sorban Stern Alfréd műve is: M., Berlin 1889, 2 köt., mely a legjobb német monográfia M.-ről; Gradnauer, M.-s Gedanken über die Erneuerung des französ. Staatswesens, Halle 1889; Schwarz, M. und Maria Antoinette, Basel 1891; Mézières, Vie de M., Paris 1892; M.-s Plan des Herzogthum Kurland von Russland los zu lösen, Preussische Jahrbücher 1895; Lettres et amours de la marquise de M. et du comte de P., Revue de Paris, 1895. Magyar nyelven csak Szalay László foglalkozott M.-vel, Olcsó Könyvtár 122. szám. M. L.

Mirabella (nőv.) kertészeti könyvekben különbözőképen értelmezett szilvafajta. Linné szerint a. m. damaszki szilva (*Pruna damascena* Plin., *Prunus domestica* var. *Damascena* L.), nagy, fordított tojásforma, piros, fehérrel deres fajta, gyakran a tyúktojásnál is nagyobb, azért *tojás-szilvának* vagy *császárszilvának* is nevezik. A *M. myrobalanos*-ból származik. A *Prunus domestica* L. var. *myrobalana* L. gömbölyű, feketepiros, édes fajta. Mások a *Prunus domestica* var. *pernigona* L. a fekete és keményhúsú fajtát nevezik M.-nak, majd ismét a *Pr. insiticia* L. sárga gyümölcsű fajtáját (var. *Syriaca* Borkh., viaszszilva). Ez a *sárga M.* apró gömbölyded szotyogós, falusi kertben nálunk is gyakori. Húsa kemény, illatos, bőlevű, cukros, magvaváló. Bőven terem. A *piros M.* Hinkert szerint, apróbb szilvafajta, tojásdad, a bőre esereszayeszín, a húsa sárga, meglehetősen puha, kellemes cukorizú. Aug. elején érik. HORB.

Mirabile dictu (lat.) a. m. elmondani esodálatos; *mirabile visu* a. m. ránézvést esodálatos; *mirabilia* a. m. esodás dolgok, cselekedetek.

Mirabilis L. (nőv.) l. *Csodatölcsér*.

Mirabilit (ÁSV.), a glaubersónak (natriumszulfát, $\text{Na}_2\text{SO}_4 + 10\text{H}_2\text{O}$) ásványtani neve. Szintelen, átlátszó, egyhajlású kristályokban terem Aussee, Hallstatt, Berchtesgaden és általában a Salzkaammergut sótelepein, továbbá Logrono vidékén (Ebro mellett). Só nélkül találni vékony telepekben Szicíliában (Bompensieri) és a Kaukázusban (Mucharvan). SZT. II.

Miraculum (lat.) a. m. esoda, esodatévő szentkép; a francia és ang. irodalomban *Miracles* a drámai költés kezdetét tevő dramatizált legendák és miszteriumok.

Mirás (arab), Mohammed égbeszállása. A korán 17. fejezetének 1. versén alapuló legenda szerint az iszlám vallói azt hiszik, hogy Mohammed küldetésének 12. évében egy éjjel alvó állapotban Mekkából égbe szállt, és a hetedik ógig oljutva, isten trónja előtt állott, mely alkalommal többek között az imádkozásra vonatkozó törvényt hozta le hívőinek. Ez éjjelt *leilat el-M.* néven ünneplik az iszlámokban. G-B.

Mirafiori, olasz grófi család, mely II. Viktor Emánuel olasz királytól és a M. Róza grófnőtől (egy ezreddobos leányától) ered. Viktor Emánuel még halálos ágyán is gondoskodott M. grófnőről és attól született gyermekéről. Umberto trónralépése óta azonban a M.-család teljesen visszavonult. Maga a grófnő már nem él. 1894-ben halt meg legidőse fia is, Emánuel gróf, aki régebben a hadseregben szolgált, de azután sommarivai birtokára vonult vissza. M. L.

Miraflores, l. *Burgos*.

deros és *Eugenia* fajait a kréta- meg a harmadkor rétegeiben lelik. V. ö. *Berg*, Myrtaceae, Martius Flora Brasiliensisének 14. kötetében. BOMB.

Mirtusz-olaj, a *Myrtus communis* leveleiből vizgőzzel párolják le. Szintelen, kellemes szagu illanó olaj. Fajsúlya 0.89—0.92. Megismert alkotó részei: pinen, cincol és dipenten. Illatos szerekhez használják.

Mirtuszvirágúak (növ., Myrtiflorae), a kétszikűek külön szirmuinak rendje. Virágjok csillagszerű, termőn v. termő körül álló (flos epigynus et perigynus), gyakran négyes, ritkán hatos tagu. A hím kétsoros, vagy pedig hasadás folytán nagy számu. A termő külső, ritkán belső, két- v. négyrokeszű, ritkán hatrokeszű, többnyire sok magu, a magtarjasztója a tengelyből ered. A levél átellenes vagy örvös, többnyire melléklevél nélkül. Az Onagraceae, Haloragidaceae, Combretaceae, Rhizophoraceae, Melastomaceae, Myrtaceae és Lythraceae család egyesítése. BOMB.

Mirza (persa), ebből *mír* (emír) *záde* a. m. fejedelem fia: egyrészt valóságos hercegeket jelölnek e névvel (ez esetben a tulajdonnév után helyezik a *M.* szót); másrészt ugy használják, mint a török *afendi*-t, de ez esetben a tulajdonnév elé helyezik, p. M. Saff; ellenben 'Abbász *M.* a. m. Abbász herceg. G—H.

Mirzapur (Mirzapore), az ugyanily nevű disztriktus fővárosa a brit-indiai ÉNy-i tartományokban, a Gangesz és vasút mellett, (1891) 84,130 lak., akik nagyjából hinduk; rézárukészítéssel és szőnyegszövéssel. Azelőtt Hindusztán legnagyobb gabona- és pamutpiaca volt; mint ilyen a dehalpur—bombayi vasút megnyitása óta jelentőségét elvesztette. —ZIK.

Mirza Shaffy, I. *Bodenstelt*.

Misály (meesár), tiszui hajóskifejezés, azt a hajóslegényt értik alatta, aki a hajón a tisztaságra ügyel, a kurtulásnak segédkezik s őrszolgálatot tart, mely minden 24 órában másakra száll.

Misárek, I. *Megyer*.

Misce, I. *M. d. s.*

Miscellanaea (lat.) a. m. vegyes iratok.

Mischabelhörner (Saasgrat), a Pennini-Alpoknak glecserekkel takart mellékága, amely a Schwarzberg-Weissthor nevű 3560 m. magas horpadástól 20 km.-nyi hosszúságban és 10 km. átlagos szélességben a Nicolai- és Saas-völgy közt nyulik el. Szorosabb értelemben *M.* a Saasgrat legmagasabb része, amely a Mischabel-nyereggtől (3856 m.) a Nadelhorn kettő ágazásáig nyulik el. Legmagasabb csúsa a Dom (I. o.). —ZIK.

Mischler Ernő, osztrák statisztikus és nemzetgazda, szül. Prágában 1857 dec. 23. 1881—88-ig a bécsi statisztikai központi bizottságnál dolgozott s e mellett a bécsi keleti akadémián s magántanári minőségben az egyetemen a statisztikát tanította. 1888. a czernowitzi egyetem rendes tanárává nevezetett ki. Ő szervezte a bukovinai országos statisztikai hivatalt. 1893-ban a grazi egyetemre helyeztetett át. Főleg pénzügyi és közigazgatási statisztikával foglalkozik. Művei: *Alte und neue Universitätsstatistik* (Prága 1885); *Oesterreichisches Städtebuch* (I. kötet Bécs 1887, II. köt. u. o. 1888); *Die Armenpflege in den öster-*

sére, telen ablakok közé vánkosul használja, sőt vele a marhák alá is lehet ágyazni vagy a földet trágyázni. A M.-at fenyvesen alomnak, kőfének, mesterséges virágnak és kertészeti célra szokás gyűjteni. Alomnak kiváltképen a Hynpum fajai valók, erre a célra a trágyának az értéke ugyanannyi súlyu rozsszal-mával szemben mintegy 80%. Kefét a nedves erdőtalajon termő *Polytrichum commune*-ből kórtnek, mesterséges virágnak pedig a Hynpum tamariscinumot, H. splendens meg a mohát gyűjtik. Ezeknek ritkán hagyják meg az eredeti színét, hanem inkább indigokarmin és pikrinsav festékével színesítik. A kertész a kényesebb virágcserepet vonja be mohával, kivált tözegmohával, hogy a földje állandóan nedves maradjon, sőt tenyeszt is benne virágot s az amanasztenyesztéshez is használja. Csak kevés M. kártevő, p. ha a kaszáló réten nagy darabot elborít, vagy ha a fát mint *fukosz* növi be.

Trodalon. Gottsche, Lindenbergr und Nees v. Esenbeck, Synopsis Hepaticarum, Hamburg 1844—47; Bruch, Schimper und Gümbel, Bryologia europaea, Stuttgart 1838—56, 6 kötet, 654 tábl.; Müller K., Synopsis muscorum frondosorum, Berlin 1849—51, 2 kötet; u. a., Deutschlands Moose, Halle 1853; Schimper, Synopsis muscorum europaeorum, Stuttgart 1860; Milde, Bryologia silosiaeae, Laubmoosflora von Nord- und Mitteldeutschland, Lipse 1869; Limpricht, Die Laubmoose, Rabenhorn Kryptogamenflora Deutschlands stb. 4. kötetének új átdolgozása u. o. 1887 stb.; Juratzka, Die Laubmoosflora von Osterreich-Ungarn, Bécs 1882; Hazslinszky, A magyar birodalom mohóflórája, Budapest 1886; Hofmeister, Pringsheim, Kny, Leitgeb, Lorentz, Kühn, Kienitz-Gerloff stb. munkái pedig a M. fejlődését világosítják meg.

BORB.

Mohalevelűek (növény. muscifoliae), l. *Korparfü-*
rendésék.

Mohamers, l. Mohammeda.

Mohammed b. Abdallah, a nevéről nevezett *mohammedán* vallás alapítója, szül. Mekkában (Arabia Hidsáz tartományában) 571. a Koreis-(l. o.) törzsből, mely a Kába (l. o.) körül viselt felszöge által Közép-Arábiában nagyon előkelő helyet foglalt el. Megh. 632 jun. 8. A szegényes családból származó gyermek élete hatodik évében teljesen árván maradt nagyatyjára, 'Abd al muttalibra, majd ennek halála után nagybátyjára, Abú Tálib viselő gondjára. Ezek is szegény emberek lévén, M. pásztorflunak szegődött gazdag mekkaiakhoz, később nagybátyjának tiszti utazásaiban kísérője volt. A legenda szerint ily utazás alkalmával találkozott Szíriában Bahira és Dersidsz nevű keresztény remetékkel, kik benne mint jóvendő profétát ismertek és nagybátyjának azon nagy hivatására adtak hírt, melyre a gondviselés a fiatal M.-et rendelte. Viszonyai csak akkor fordultak jobbra, midőn egy Khadidsa nevű gazdag özvegyasszony szolgálatába lépett, kit 25 éves korában, jóllehet az asszony már 40 éves volt, nőül is vett. E házasságból két fiú és négy leány származott, kik mind gyermekkorukban elhaltak; közülök csak Fátima ért el magasabb kort; e leányt M. unokaöseséhez Alihoz, Abú Tálib fiához adta nőül. Eleinte kereskedői hivatásának élt; de már ez időben is belső életét erős küzdelmek nyugtalanították. Ellenmondásban állott környezetének vallásával és erkölcsével, világnézetével. Gondolatai mindig nagyobb erőt vettek rajta, zsidókkal és keresztényekkel való érintkezése mindinkább tartalmat köleső-

nözött vallásos hajlamainak. Közvetlen környezetében is akadtak, kik az uralkodó pogányságtól eltértek és az egy isten hitét vallották. Khadidsa unokatestvére, Varaka, is egyike volt azoknak, kik a fétisimádással rokon arab politeizmustól elfordultak és tisztább vallásos eszméknek hódoltak. M. lelkét ezental még az isteni ítélet eszménye töltötte el. Körülbelül 40 éves lehetett, midőn 610—611 felé azon tudatra ébredt, hogy isten őt arra a hivatásra rendelte, hogy népét a pogányság veszedelméből megmentse és az egy Alláh hitére hívja fel. A Mekka körül levő barlangokba visszavonulva látomásai voltak, melyek között lelkében isten megjelenését érző, ki őt tanainak hirdetésére szöltte fel. A korán 96. szurájra, kétségkívül a korán legelső darabja, ily látomás eredménye. A víziók gyakrabban ismétlődtek. M. úgy vette őket, mintha Alláh Gábríel angyal, kit Szentléleknek nevezett, közvetítésével nyilvánfáná neki az emberekhez szölo izenetét. Iru tudói hívei foglalták irásba azt, amit a proféta isten nyilatkozásaként hirdetett. E nyilatkozatok közézik a *korán* (l. o.) tartalmát, mely M. profétai fejlődésének különböző korszakaiból való és e szerint mind tartalomra, mind pedig lendületre különböző irányú és értékű. Eleinte az isten-ítélet rémsége, a paradicsom és pokol eszméje töltik el, az istennek ellenszegülő régi népek szörnyű bűnhődésével példázgat; később a községet szervező, a törvényhozó lép előtérbe.

Felépése elején csupa gúnynyal találkozott M. a hitetlen mekkaiakkal. Felsége volt legelső követője, erősen hitt férje missziójában, biztatta és bátorította. Abú Bekr és rokona Ali voltak legelső támaszai. Különbben csak rabszolgák, szegény emberek esatlakoztak eleinte a mekkai arisztokráciát egyre korholó, szocialisztikus tanokat hirdető profétához; a mekkaiak üldözték. Midőn a hívők kis közösségének helyzete mindinkább veszélyesebbé vált Mekkában, M. tanácsára a keresztény Abissziniába vándoroltak ki, közöttük volt Othmán is, a majdani khalifa. Ezalatt néhány befolyásosabb ember, közöttük *Omar* is átpártoltak a profétához; de ellenfelei is fokozódott gyűlölettel üldözték a reájuk mindinkább veszélyesebb mutatókozó mozgalmat és nagyon érzékeny rendszabályokkal sújtották M. híveit. 617—619. M. teljes családját (a Korejsiták Hásim-féle ágát) kizárták a törzs közösségből és velük minden érintkezést megtiltottak. Ezalatt következett be Khadidsa halála, kinek életében M. más házasságot nem kötött; első neje halála után újabb más-más házassági frigyre lépett. Halalakor kenne házastársat hagyott hátra, kik között *A'isa*, Abú Bekr leánya, és *Hafsza*, Omar leánya voltak a legelőkelőbbek. 622. fontos fordulóponthoz ért M. pályája. A mekkai országos vásárookra esődlő arab törzsek épp oly közönytlyen viselkedtek hirdetései irányában, mint a mekkaiak. Csak a Mekkától északra fekvő *Jathrib* lakosai, kik a körükben élő zsidók révén már ezelőtt is megismerkedtek volt a monotheizmus eszméivel, érdeklődtek a mindenfelől kigúnyolt és üldözött M. hirdetése iránt. Meg is hitták, hogy közöttük telepedjek le híveivel; arra kötelezték magukat, hogy ellenségeik elől megvédik őket. M. engedett

a meghívásnak és hiveivel 622 nyarán a barátságos Jathribba vándorolt ki. E *kivándorlást* (arabul hidra) tették később Omar alatt a mohammedün időszámítás kiinduló pontjává. Vele kezdődik tulajdonképen az iszlám nyilvános élete és hatása. Jathrib ezentul a *prófétá városává* lett (Medinat al-nebi); ez új nevének (Medina) értelme. A prófétát pártoló lakosokat *Anszar*-(segítő)knak hitták; a M.-del kivándorlottak: *Al-muhádširun*; e két rötögből állott a mohammedünök gyülekezete, melynek szervezése volt M. legelső feladata az új viszonyok között. Meceset épített és a liturgia legelső elemeit megállapította. Minthogy Medina nagyszámu és befolyásos zsidóságot öhajtat magához téríteni, sokat sajtított el a zsidóság vallásos formáiból és szokásaiból. Átvette a nagy börtöt (l. *Asúra*). Jeruzsálemet tette az ima iránypontjává (l. *Kibla*) stb. Minthogy dacára az engedményeknek a zsidók visszautasították esábitó szöveget, az engedményeket visszavonta és ezentul mind szenvedélyesebb gyűlölettel fordult ellenük és a legvadabb, az alattomoságtól sem idegenkedő módon üldözte őket. Most kezdte meg harcait az arab pogányok ellen is és különösen a mekkaiak ellen. Az volt célja, hogy a Ká'bába vonuljon és azt a pogány kultuszot megsejtítván, az egy Alláh inádásának központjává tegye. Eleinte a mekkaiak észak felé indult vagy onnan visszatérőben leve karavánjai ellen intézte támadásait, melyek a beduinok portyázásaitól nem különböztek. Az első nagyobb ütközet a medinaiak és mekkaiak között 624 ramadhán havában a Mekka és Medina közötti *Bedr* mellett esett. M. volt a győző, sok foglyot ejtett a mekkaiak közül, szabadon bocsátásukért tetemes váltásdíj birtokába jutott. Néhány beduintörzsszel és a zsidó Kainua'a-törzsszel vítt harcot 625. az *Ohod* hegye melletti ütközet követte: a mekkaiak boszúja a Bedr mellett szenvedett vereséért. Nemsokára az ohodi kudarc után a Nadir zsidók fölött arató győzelme (északiból vidékekre erte őket és vagyonukat elkobozta) egy kissé javította M. helyzetét, de 627. a mekkaiaknak a velük szövetezett beduinok segítségével Medina ellen intézett ostroma nagy próbának tette ki M.-et. Medina körülárlakolása által meghiúsította a mekkai szövetség támadását. A döntő ütközet ezért «azúrok esatájának» híjják. A Medina ellen intézett ostromot a mekkaiakat segítő zsidó Kurejz-törzs kiirtásával bszulta meg. Ezután a Szíria felé tanyszó beduinok legyőzése által mindinkább több tért hódított a maga számára: 628. támadólag lépett fel Mekka ellen: ki akarta erőszakolni, hogy hiveinek megengedjék, hogy a nagy búcsuban (hadds, l. o.) részt vegyenek. Erre ugyan a mekkaiak nem álltak rá, de másrészt M. azt a sikert aratta, hogy ellenségei formális fegyverszüneti szerződésre léptek vele 10 évre, azzal a feltétellel, hogy a medinaiak a jövő évben pár napig a nagy búcsuban részt vehetnek. Nem lévén egyelőre mit felnie a mekkaiaktól, ismét a zsidókat vette üldözébe: a neki ellenszegülő Khejbar zsidóságot legyőzve, a hatalmi körében levő összes zsidókat elpusztította. A mekkai zarandokolás, melyben a szerződés értelmében hiveivel részt vehetett, nagy előnyül szolgált ügye terje-

désének az arab törzsek között. Most mindenféle követeket küldött a pogányok főnökeihez: némelek békös üton, mások a fegyveres erőnek engedve, hozzá csatlakoztak. Bizáne császárát, a persa királyt és egyéb fejedelmeket is felszólított, hogy őt Isten prófétájának elismerjék. A keresztényekhez küldött egyik emberével Szíriában rosszul bántak; ezt alkalmul használta fel arra, hogy 629. a bizáni birodalomhoz tartozó szír kereszténység ellen háborút indítsón, mely alkalmal a Holt-tenger déli vidékén fekvő Muta melletti ütközetben M. nagy kudarcot vallott; csak hadvezére Khálid bátorságának köszönhetette, hogy a megvert serog rendszeren vonulhatott vissza Medina felé. 630. a mekkaiak megsejtették a fegyverszünetet. Ezt Mekka meghódításával toltotta meg M. Sikerült a Ká'bát hatalmába ejteni, a bálványokat elpusztítani és a várost a hívők hatalmába keríteni. Mekka ezentul az iszlám fővárosa. Az események e szerencsés fordulatával az iszlám ügyéé volt a diadal. Most már a pogány arabok legtekintélyesebb vezérei, törzsfojai M.-nak hódolnak, Medinában megjelennek a prófétá színe előtt és nagy ünneplésséggel, ha nem is őszinte lélekkel, alattvalóikkal együtt az iszlámhoz csatlakoztak. Csakhamar az egész arab felszígeten az új vallás, a dolgok új rendje uralkodik. Ezalutt Khálid, M. nagy hadvezére, újra a bizáni birodalom területére ellen indul és bár nem sikerült neki a határt átlépni, mégsem tért vissza minden oredmény nélkül: Ukejdír keresztény fejedelmet magával hozhatta Medinába, ahol M. színe előtt az iszlámról tett vallást. 632. M. legutolszor életébeu zarúndokol Mekkába; a hagyomány ez ünnepléses alkalomhoz számos tanítást és törvényt tűz, melyeket M. az egybesereglett hívőknek hirdetett. E búcsujáráskor alkalmazott szertartások, amint azokat a hagyomány előadja, egészen mai napig a hadds (l. o.) szokásainak alapját képezik. Medinába visszatérve, a bizáni birodalom ellen ismét hadjáratot tervez, melynek élére Uszámát állítja. De e tervények élethelepését már nem érte meg. Abból a szobából, melyben meghalt, alkoták sírhelyét. Most egy nagy meceset fogja körül e helyet, melyet a mohammedün világa nagy kegyelettel tisztel.

Irodalom. Weil Gusztáv, M. der Prophet, sein Leben und seine Lehre, Stuttgart 1843; u. a., Das Leben Muhammeds, nach Ibn Hischám, bearbeitet von G. W., u. o. 1864; Muir, The life of M. and History of Islam, 4 köt., London 1858—61; Sprenger, Das Leben und die Lehre des M., 3 köt., Berlin 1861—65, 2. kiadás 1868; Nöldeke, Das Leben M.-s, Hannover 1863; Kroh, Das Leben und die Lehre M.-s. l. köt., Lipsze 1884; Müller Agost, Der Islam im Morgen- und Abendland, l. köt., Berlin 1885, Oncken-féle történeti gyűjtemény; Wellhausen, M. in Medina, Berlin 1882; u. a. Skizzen und Vorarbeiten, IV. rész, Berlin 1889; Grimme, M. l. Theil: Das Leben, Münster 1892; Hatala Péter, M. élete és tana, Budapest 1878; Grimme, M., 2 köt., 1895; M.-ról, Sándor István, Sokrate, 1791. l.; Kovach S., A M.-Annusok theologijáról, Tud. Gyűjt. 1829. XII. M., Az Edinab. Review után A. L. Budapesti Szemle, 1868. X—XI. köt. G—R.

Mohammed. több török szultán neve.

1. *M.* (I.), szül. 1374. megh. Drinápolyban 1421. Két testvérével, Szolimannal és Musával kemény harcokat kellett folytatnia az uralomért. Mindkettőt legyőzte. 1413. a hatalom M. kezében nyugodott, aki az elzüllött és elpusztult birodalom újjászervezéséhez fogott. Ezt a feladatot sikerrel oldotta meg. A trónon fia, II. Murad követte.

tek, a portugál kormány a leginkább angol főkével alapított M.-társulatot fölhatalmazta, hogy kormányozza a M.-nak Zambezi és Sabi közé eső területét, a vámok és adók összes bevételeinek $7\frac{1}{2}\%$ -ért. Fővárosát (szintén M.), mely a part melletti 3 km. hosszú M. korallszigeten fekszik, 1508. Juan de Castro alapította; egészségtelen, nincs ivóvize, de azért a kereskedés gócpontja, biztos révvel, több raktárral, (1887) 7380 lak. (közöttük 100 fehér), három erőddel, templomokkal, kórházzal, stb. Mosszoriban, a szemközi parton épültek a kormányzó s az európai kereskedők háza. Bevétele: főleg gyapotáruk, (1893) 1:58; kivitele: kaucsuk, elefántesont, szezám-mag, 1:05 millió frt volt. V. ö. *Drummond*, *Tropical Africa* (London 1888).

Mozarabok (eredetileg *mostariba*, azaz nem tiszta arab vörüek), az arab nemzeti genealogiában a régi arabság azon rétege, mely nem tisztán Kahtántól származik, hanem az ós-araboknak az országot régi időben lakó autochton népekkel való vegyüléséből ered; ellentétül a telivér arabokhoz: *al-arab al-ariba*. A mohammedán hódoltság idejében Spanyolországban az araboktól való megkülönböztetésül a M. nevet az országot lakó keresztényekről használták. Egyházuk önálló, a rómainál különböző liturgiát használt, mely a régi gót liturgián alapult és melyet csak VII. Gergely pápa erőlyes rendszabályai szüntettek meg, bár nem teljesen, mert a toledói Corpus Christi kápolnában naponkiút van, a szt. Márkus és Juata-Ruffna templomokban vasár- és ünnepnapokon, végül Salamancában 16-szor évenként. A M.-ról v. ö. *Dolfus* L. értekezését: *Revue de l'Histoire des Religions* (XXVIII köt., 1893, 111—134. old.).

a—b.

Mozart János Chrysostomus Wolfgang Theophilus, máskép *Wolfgang Amadeus*, német zeneköltő, szül. Salzburgban 1756 máj. 28., megh. Bécsben 1791 dec. 5. Atyja *M. Lipót* (1719—87) jó zenész és kitünő oktató volt; hegedűiskolája: *Versuch einer gründlichen Violinschule* (1756) számos kiadást ért. Mint 3 éves gyermek mohón hallgatta nénye *M. Mária Anna* zongoraleckéit és próbálgatta a billentőket: összeálló hangok ujjongó örömré fakasztották. 4 éves korában hallása nyomán játszott akürmit, a hegedűjátékot magától tanulta, és megkísérelte egy hangversenydarab szerzését a zongorán: $5\frac{1}{2}$ éves korában hangversenyben lépett fel: *Eberlin Sigismundus Hungariae rex* c. daljátékában, de talán csak mint énekes. Atyja felfogta lüngelméjét s a bámulatos gyorsan előhaladt gyermekkel 1762. művészi körútra ment Münchenbe, majd Bécsbe; mindenütt csodálatot keltett *M. orgona- és zongorajátéka* (lepellet borított billentőkön stb.) és fugarögtönzései. Messze körútja 1763. Frankfurton és számos főrangú kastélyon át Brüsszelbe, majd Párisba vezette, ahol első műveit kinyomtatták: 4 hegedűszonátát. Londonban *Bach* Sebestyén egyik legifjabb fiát, *Bach János* Keresztélyt is ámulathoz ejtette mindennemű készségével: itt 6 hegedűszonátát szerzett. Párison és Svájcban át, mindenütt ünnepeve az elragadt fejedelmi személyek, olismert művészek és a közönség részéről, csak 1766 őszén tért haza Salzburgba, itt írta meg az-

képviselőjévé választatott. Az 1885. országos kiállítás alkalmával rábízta a Honismerető és a katalogus megírását, és a kiállítás után iparfejlesztési érdemeiért a vaskorona-rendet kapta. Az 1887—92-iki országgyűlési ciklusra Galántán újra képviselővé választották. Irodalmi művei közül a már említettekén kívül még figyelemre méltók: *Iparpolitikai tanulmányok* (1877); *Budapest jövője* (1893); *A vámkérdés megoldása* (1896) stb. Az ezredéves kiállítás katalogusának bevezető részét szintén ő szerkesztette. Mellékesen a szépirodalommal is foglalkozott. Évek hosszú sora óta tagja az országos ipartanácsnak, vámtanácsnak, statisztikai tanácsnak, iparoktatási tanácsnak, a technológiai múzeum felügyelő bizottságának stb. Az ipartestületek III. kongresszusa 1893. a kongresszus elnökévé és a hazai ipartestületek központi bizottságának elnökévé választotta. E lexikonnak is munkatársa.

Mudsahid, l. *Dsihad*.

Mudsua (Woodlark), brit sziget Új-Guiena K-i végétől ÉK-re a hozzátartozó kisebb szigetekkel együtt 1247 km² ter., sűrű növényzettel, de egészségtelen éghajlattal. Lakói vad melanéziaiak.

Muell., latin növénynev után Müller Ferdinand, Müller Károly és Müller Hermann (l. Müller) nevének rövidítése.

Mu'ezzin, a mecsetek ama tisztviselője, ki v. a mináret (l. o.) erkélyéről v. egy emelvényről a naponkint előforduló öt kánoni imádságra hívja fel a híveket (ezán). Az öt törvénytparancsolta imákon kívül még két éjjeli ájtosságra is felhívja a M. a hívőket. A péntek déli ezánt körülbelül egy félórával megelőzőleg a M.-ek a mináreteken az u. n. Szalámot, azaz Mohammed üdvözlését, éneklék el. Egyiptomban különös előszeretettel alkalmaznak vak embereket, ha arra való akad, a M. tisztségére, minthogy az ilyenek nem vehetnek pillantást a mecsettel szomszédos házak udvarába. G—R.

Mufettis (arab) a. m. vizsgáló, kutató; így nevezik a magasabb pénzügyi ellenőröket. A török birodalomban, különösen a közalapítványokkal (vakf) kapcsolatos jogi ügyek legfőbb bírának címe. G—R.

Mull, l. *Karmanty*.

Muffel-festékek, l. *Keramiaci festékek*.

Muffelkemence (tokos kemence). A muffel vékony, tűzálló agyaglemezekből készített szekrénszerű tok, melyet a tűzhely felett úgy falaznak be, hogy a láng körül járhatja. A M.-ben oly festett agyag- és üveg-tárgyakat égetnek, melyeknek a füstgázzal nem szabad érintkezniök. P. I.

Muffrika. Hollandiában a németek esüfneve.

Mufiti, tó, másképp Ansanto (l. o., I. köt., 686. old.).

Muflon v. *mufflon* (állat, *Ovis musimon* Schreb.), juhfajta, mely Korzika és Szardínia szigetek hegy-ségeiben él. A kos szarvai esavarmenetmentesek, elől homorú, minden mellső él nélkül. Gyapjnya rövid, simán egymásra fekvő, barnasárga, nyakán, fején és két oldalán feketés. Télen gesztenyebarna. A nősténynek csak ritkán van szarva. Testhossza 1.5 m., farkhossza 15 cm.; vállmagassága 70 cm. 50—100-unként csapatokban él, rendkívül fürgé, vad és óvatos. Megszelidíthető.

levelé nyeléből pedig nyilat esinálnak. Az *Oe. batava* v. *batava* Mart. fajt ház mellé ültetik. Sok édes olaj lesz belőle, égetik és konyhai célra használják. Itala is kedvelt. 1000.

Mustra. 1. *Minta*.

Múza. a Mózes név arab alakja, mely a Korán révén az összes mohammedán népek között használatos. A zsidót néha a *Múszavi* (azaz: Mózes vallásu) névvel jelölik. G—R.

Muszáf (héb.) a. m. toldalék, a zsidóknál az az istentisztelet, mely szombaton, újhold- s ünnepnapokon a rendes reggeli ima után következik. KX.

Muszailima. Mohammed prófétának a Hanffa arab törzsből származott vetélytársa. Ő is Koránt hirdetett és az arabok közül számosan őt ismerték el prófétának. Egy Szadsáh nevű asszonyt, kit a Tamim törzsből sokan prófétának ismertek el, vett nőül és hívei különösen Mohammed halála után komolyan veszélyeztették az iszlám fennmaradását. Abú Bekr uralkodása alatt (633) a mohammedánok nagy hadvezérének, Khálid b. al-Valldnak sikerült végre M. híveit megsemmisíteni. Nemrég egy M. rendeletéből vert pénzdarab került fel. V. ö. Prince *Philippe de Saxe* Coburg-Gotha, *Curiosités orientales de mon cabinet numismatique*, 1. füzet (Brüsszel 1891). G—R.

Muszka. kisközség Arad vmegye világosi járásában, (1891) 1011 oláh lak., vasúti állomással, posta- és táviróhivatallal és postatakarékpénztárral. 1331-től a múlt század elejéig az oklevelek *Meszt* néven ösmerik. Azelőtt kitűnő bort termelt, mely magyarádi név alatt került forgalomba.

Muszka. így nevezik közönségesen az oroszokat (l. o.) Moszkva város után.

Muszka, 1. Antal, jezsuita, filologus és költő, szül. Bars vmegyében 1719., megh. Nagyszombatban 1790. Kassán, Nagyszombatban, Egerben és Grazban működött mint tanár. Munkái: *Joannis Corvini fortitudo* (költemény, 1743); *Heroes Daciae* (1744); *Felices duorum Daciae Voivodarum adversus barbaros expeditiones* (1744).

2. *M. Miklós,* jezsuita, történetíró, szül. Szöllőson (Bars) 1714 körül, megh. Besztercebányán 1783., az előbbinek öcsese. Egerben, Nagyszombatban és Bécsben volt tanár és utóljára kanonok lett Besztercebányán. Munkái: *Palatium regni Hungariae seu Palatinorum vitae* (L. 1515-ig, Bees 1736, 3. kiad. 1762); *Imperatores Ottomanici* (1750) és több dogmatikus munka. M. T.

Muszkabogár a. m. esőtány (l. o.).

Muszkarin (muscarin). A légyölő galóca nevű gombában (agaricus muscarius) és az amanita muscariaiban előforduló mérges vegyület. Képlete $C_6H_{16}NO_3$. A légyölő galócaából igen körülményes módon és nehezen kapható. Előállítható azonban mesterséges úton a vízmentes sósavas kolinból, ha azt koncentrált salétromsavval oxidáljuk. A M. szintelen, szörpsűrűségű folyadék; szaga, íze nincs. Vízben, horszoszben könnyen oldódik; éterben oldhatatlan. Oldata erősen lúgos kémhatásu. Magasabb hőmérsékleten gyenge dohányzagot árasztva, elbomlik; káliumhidroxiddal összeolvasztva trimetilamin és ammóniak képződik belőle. Igen erős bázis lévén, savakkal a megfelelő M. sókká alakul át. Igen erős narkotikus mérég, kis adagja halálos. L. még *Kolin*. N.

Mutae (lat.) a. m. némák, így nevezik a nyelv-
tanban a zöngetlen zárhangokat, l. *Hangok*.

Mutakallim (arab), a mohammedánok között
azon tudósok, akik a dogmatikát filozofiai alapon
tárgyalják; vallásbölcsesek. Kutatásuk módszerét
Kalám-nak (l. o.) nevezik. G—R.

Mutanabbi (Motenebbi) *Abú-l-Tejjáb al-*, híres
arab költő, szül. Kúfában 915. és ott is nevelke-
dett, megh. Siráz közelében rablók gyilkála alatt
965. Fiatal korában azt akarta az emberekkel el-
híttetni, hogy próféta; innen van neve is, mely
annyit jelent, hogy a *prófétáskodó*. Ezért rövid
ideig el is zárták; kiszabadulván, 940 körül, Szeif
al-daula hamedanida fejedelem udvarán élt; néki
szól költeményeinek nagy része. Később Egyip-
tomba, Bagdadba, Persiába utazott. Az arabok
nagyon magasra becsülik költeményeit, bár akad-
tak kritikusok, kik nem igen ismerték el mint a
régii arab poézis méltó folytatóját. Legelőször
Dieterici adta ki M. divánját, Váhidi arab kom-
mentárjával együtt (Berlin 1850—61); azóta Ak-
bari kommentárjával Kairóban is kiadták (2 köt.,
1287 hídsra). Németre Hammer-Purgstall fordí-
totta: M., der grösste arabische Dichter c. alatt
(Bécs 1823). V. ö. *Von Bohlen*, Commentatio de
Motenebbio (Bonn 1824); *Dieterici*, M. und Sej-
fuddaula (Lipsee 1847). G—R.

Muta Nzige, tő Közép-Afrikában, l. *Nyanza*.

Mutatis mutandis (lat.) a. m. a megváltoz-
tatandók megváltoztatásával.

Mutatívus (lat.), nyelvtani műszó, a. m. vál-
toztató eset v. ragos alak, minő p. lóvá, kővé.

Mutató névmás, l. *Névmás*.

Mutató rag, már-már elavult nyelvtani műszó:
az *-ul*, *-ül* névrág (emlékül, például).

Mutatvány-iv, l. *Szenle-iv*.

Mutavakkil, *Dsu'far al-*, abbászida khalifa
(846—861). Uralkodását a vallásos reakció és a
műhitiek üldözése jellemzi; l. *Mu'taziliták*.

Mu'taziliták (arab) a. m. az elpártolók, vissza-
vonulók, az iszlám egy dogmatikai pártjának el-
nevezése, mely ellentétben az ortodoxia tanáival,
a kinyilatkoztatásra, a szabad akaratra, isten at-
tributumaira nézve a mohammedán tant a filozof-
fiával ki akarta egyeztetni. Ez iskola alapítójának
Vászil b. Atá-t mondják (megh. 748.); további
fejlődésében a M. iskolája mindenféle szórészál-
hasogatásba mélyedt és aprólékos definíciók fölötti
vitákon több pártra oszlott. Ma'mún (l. o.) khalifa
(813—833) erős támasza volt a M.-nak; az állam
vallásául ismerte el az ő tanait és a nekik
ellenszegülő ortodoxia vallóit üldözte és kemény
büntetésre ítélte. Épp ily tekintélynek örvendett
tanuk Ma'mún követője alatt is, míg Mutavakkil
khalifa (846—861) alatt ismét az ortodoxia jutott
uralomra.

Isidoro, Steiner, Die Mutaziliten oder die Freidenker im
Islam, Lipsee 1865; Kremer, Geschichte der herrschenden
Ideen des Islam, u. ö. 1868; Houtsma, De strijd over het dogma
in den Islam tot op el-Ash'ari, Lejda 1875; Dugat, Histoire
desphilos. et des théol. musulmans, Paris 1878. G—R.

Muther Tiradar, német romanista, szül. Rotten-
bachban 1826 aug. 15., megh. Jenában 1878 nov. 26.
Jenában és Erlangenben jogot tanult, 1853. Hal-
léban habilitáltatta magát, aztán több egyete-
men, legutóbb Jenában, tanárkodott. Főbb mun-
kái: De origine processus provocatorii ex lege

kalka és a *wochimilka* törzseket, a mexikói mélyvölgy D-i részének lakóit; 4. a *huexocinka*, *tlazkalteka* és *khololteka* törzseket, melyek a K-i fensíkokon és a havasokon laknak; 5. a *tlalhuika* törzset, mely a D-i tropikus völgyekben él; noha a mexikói nyelv e határokon túl is terjed, a benszülöttek több megkülönböztetést nem ismernek.

Nahuel-Huapi (a. m. Tigris-tó), nagy tó az Andokban Argentínában a D. sz. 41°30', 587 m.-nyi magasban, 1260 km² területtel. Számos folyó, köztük a legnagyobb a Rio de la Encarnacion ömlik a 26 szigetet magában foglaló N.-ba. V. ö. *Santiago J.* Abarracín, Estudios generales sobre N. (Buenos-Ayres 1886). — zik.

Nahum (héb.) a. m. a vigasztaló, az ugynevezett tízenkét kis próféta egyike, valószínűleg Elkosból származott, s Kr. e. a VII. sz.-ban élt; megjósolta az asszíriai birodalom, különösen Ninive pusztulását.

Naiadeae, *Naiadeaceae* (növ.), I. *Hinárfélék*.

Naib (arab.) a. m. helyettes, a mohammedán népek közigazgatási rendszerében különösen az egyházi és bírósági magasabb hivatalnokok helyettesei. A polgári és politikai tisztviselők helyetteseit inkább *rekilnek* hívják. — r.

Naiba, az ugyanily nevű járás székhelye a hajorországi Pelső-Frank-kerületben, 45 km.-nyire Bayreuthtól, vasút mellett, (1890) 2045 lak., pamutiparral, sörgyártással, márványbányával.

Nain, egykor város Palesztinában, melynek kapui előtt Jézus egy ifjat halottaiból föltámasztott (Lukács, 7, 11); most falveszka a Kis Hermon (Nebi Dahi) É-i lejtőjén, körülbelül két órányira DNy-ra a *Tabor* (l. o.) hegyétől. Egy második N. D-i Palesztinában (talán Idumaeában) feküdt; ezt a Kr. e. 69-iki zsidó háborúban Simon Bar-Giora megerősítette.

Nair, indiai kaszt, mely a Madrasz kormányzósághoz tartozó malabari kerületben és Travencore hűbérállamban számot tevő részét teszi a lakosságnak. Eredetileg a sudrak (l. o.) kasztjából váltak ki a N.-ek. Igen nagy tiszteletnek örvendnek Malabarban, úgy hogy Tamuri vagy Zanorin nevű főnököknek az ottani brahmánok fejénél sokkal nagyobb a befolyása és tekintélye. — r.

Nairn (ejtsd: nern), grófság Skócia ÉK-i részében, a Moray-öböl, Elgin és Inverness grófságok közt, 556 km² területtel, (1891) 9155 lak. D-i részét a gránitból és gnajszból álló Glashurn Cairn nevű dombok foglalják el; ezektől É-ra halmos és homokos síkság terül el. Fő folyói a N. és a Findhorn, amelynek völgye gazdag természeti szépségekben. Bányáiból szép márványt kapnak. Földjéből 10,706 ha. áll művelés alatt; fő termék a rozs és zab. Virágzó a juhtenyésztés; jelentékeny foglalkozási ág a halászat. Fővárosa N., a Moray-Firth partján, ahol a N. belé torkollik, vasút mellett, (1891) 4651 lak., látogatott tengeri fürdővel, halászzattal, parti hajózással, szép Links nevű sétálóhelylyel. Csinos az olasz ízlésben épült kőháza. — zik.

Nais L. (állat), a sörtelábu férgek alosztályának egyik neve a *Naididae*-családból. Fajai hasoldalukon kettős esüesű horgokat és sörtéket viselnek. Szemük rendszeren kettő van. Vérük sárga színű. Valamennyien édesvizeket laknak és ne-